

RIJSWIJCK, Jan van, advocaat, burgemeester van Antwerpen (Antwerpen 14 februari 1853 - Testelt 23 september 1906).

Zoon van Jan Baptist van Ryswyck en neef van Theodoor van Ryswyck; zwager van Flor van der Ven. Jan van Rijswijck doorliep de humaniora in de colleges der Jozefieten te Melle (1864-'68) en te Leuven (1868-'70). Daarna studeerde hij rechten, eerst te Leuven (kandidatuur) en daarna te Brussel. Na de dood van zijn vader in 1869 moest hij zelf in zijn onderhoud voorzien door lesgeven en medewerking aan het financiële blad *Le Commerce*. Hij promoveerde in 1876 tot doctor in de rechten en vestigde zich daarna als advocaat te Antwerpen. Aanvankelijk oefende hij ook het ambt van leraar uit : hij werd belast met de cursus in de wetgeving aan de Nijverheidsschool te Antwerpen (1877-'82), aan de Rijksnormaalschool te Lier (1879-'80) en te Antwerpen (1880-'84). Hij was provincieraadslid (1878-'84), gemeenteraadslid (1881-1906), schepen van onderwijs (1889-'92) en burgemeester van Antwerpen (1892-1906). Van 1900 tot '06 was hij tevens volksvertegenwoordiger. Van Rijswijck, die in een godsdienstig gezin was opgegroeid, heeft op jeugdige leeftijd het geloof verzaakt. Wat de klerikalen zijn vader (z. aldaar)

hadden aangedaan, heeft op hem een onuitwisbare indruk gemaakt : hij koos de liberale zijde en werd sterk antiklerikaal en antikatholiek. Aan de religie zelf heeft hij echter niet geraakt, omdat de christelijke leer voor hem fundamenteel een leer van verdraagzaamheid was en als zodanig een gewetensprobleem voor ieder persoonlijk. Hij was een liberaal democraat en een man die zich met het volk verbonden voelde, die het sociale probleem gezien heeft en ter harte genomen. Hij dulde echter geen collectivisme, omdat het in strijd was met de liberale principes van eigendom en persoonlijke vrijheid. Het sociale probleem moest op vreedzame wijze langs parlementaire weg opgelost worden. Met het algemeen stemrecht, zuiver toegepast, kon hij aanvankelijk geen vrede hebben, omdat het land daar nog niet rijp voor was. In feite lag de reden elders : hij vreesde, terecht, achteruitgang van de liberale partij. Daarom heeft hij vele jaren een algemeen stemrecht voorgestaan op basis van verplicht onderwijs, maar toen de procedure voor de herziening was ingezet, sloot hij er zich bij aan. Omdat de toepassing van het meervoudig algemeen stemrecht (1893), waarbij de lijst die de absolute meerderheid behaalde, in een arrondissement alle zetels in de wacht sleepte, de liberalen benadeelde, ontstond in hun rijen een beweging voor evenredige vertegenwoordiging, waarin Van Rijswijck een belangrijke rol heeft gespeeld. Hij opteerde tevens voor een verplicht schoolgaan en een democratisch ingericht leger op basis van persoonlijke dienstplicht.

In Leuven nam Van Rijswijck actief deel aan de werkzaamheden van *Met Tijd en Vlijt*. Verscheidene malen spoorde hij zijn medestudenten aan hun taal „vlijtig” te beoefenen en de verfransing tegen te gaan, indien ze hun zelfstandigheid wilden bewaren. In 1872-'73 was hij „boekbewaarder” van *Met Tijd en Vlijt* en tevens redactiesecretaris van *Lettervruchten*, het blad van dit studentengenootschap.

Terug in Antwerpen, nam hij van 1880 af, met M. Rooses, P. de Mont en H. Baelden, de redactie

waar van De Kleine Gazet. Was zijn medewerking aanvankelijk onregelmatig, van 1883 af nam hij, met F. van der Ven, de uitgave van het blad volledig op zich. Hij leverde het grootste aantal artikelen, waarin hij herhaaldelijk de Vlaamse grieven bekend maakte en op het schandelijke en vernederende wees dat er voor de Vlamingen uit voortspoot. Hij opteerde voor een radicaler vernederlandsing van het middelbaar onderwijs dan uiteindelijk in de wet van 1883 zijn neerslag vond, voor een „Vlaamse” voertaal in het lager onderwijs en in de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te Antwerpen en voor een rechtvaardiger toepassing van de bestaande taalwetten. Toen De Kleine Gazet begin oktober 1888 verdween, werkte hij nog enkele maanden mee aan het liberale dagblad De Koophandel (tot maart 1889) en werd daarna lid van het toezichtcomité van dit blad.

In 1876 werd Van Rijswijck lid en in 1880 bestuurslid van de Liberale Vlaamsche Bond van Antwerpen. In 1880 brak echter onenigheid uit tussen de doctrinairen, die doorgaans geen flaminganten waren en elk Vlaams initiatief onmogelijk maakten, en de jongere generatie (onder wie Van Rijswijck), die aan deze toestand een eind wilde maken. Daarom werd op 9 november 1880 de Vlaamsche Vrijzinnige Vereeniging (VVV) opgericht, met J. van Beers als erevoorzitter, A. Michiels als voorzitter en H. Langlois en J. van Rijswijck als ondervoorzitters. Het VVV, waarvan het manifest door Van Rijswijck was opgesteld, wilde op taalgebied gelijkheid voor alle Belgen verkrijgen, breken met de „slenter der verfransching” en de vrijzinnige beginselen in het Vlaamse land propageren. Het VVV deed niet aan politiek, maar steunde de kandidaten van de Liberale Vlaamsche Bond. Na een scheiding van drie jaren werd alles weer in een zelfde kring samengebracht en namen de radicale elementen de leiding in handen. In die radicalisering heeft Van Rijswijck, die bestuurslid was, een doorslaggevende rol gespeeld: geregeld drong hij er in De Kleine Gazet op aan, dat de innerlijke structuur van de Bond steviger moest worden, de ijver groter en de beginselen krachtadiger doorgedreven. In zijn krant drong hij ook aan op een „zuivering” van doctrinaire Liberale Associatieleden. Het was dan ook mede op zijn aandringen, dat van november 1885 af in de Liberale Vlaamsche Bond niemand meer stemgerechtigd was, die in andere politieke verenigingen stemrecht uitoefende. Dit had als gevolg dat ook Van Rijswijck ontslag nam als bestuurslid van de Liberale Associatie en als lid van De Geuzenbond, de twee verenigingen die in Antwerpen kandidaten stelden bij verkiezingen. In 1889 werd hij ondervoorzitter en in 1892 voorzitter van de Liberale Vlaamsche Bond. Lang heeft hij dit mandaat echter niet waargenomen, omdat hij overtuigd was dat hem als burgemeester (1892) onpartijdigheid opgelegd was, wat hem belette zich aan het hoofd te stellen van een der drie politieke groeperingen.

In 1877 werd Van Rijswijck lid van de Antwerpse afdeling van het Willemsfonds. Van 1882 tot '91 was hij tevens bestuurslid. In opdracht van het Willemsfonds stelde hij in 1878 een onderzoek in naar de toepassing van de taalwet van 1873 in strafrechtelijke zaken voor de Antwerpse rechtbanken. De menigvuldige overtredingen van deze wet leidden tot de oprichting van de Vlaamse Confe-

rentie der Balie van Antwerpen op 9 november 1885. De katholieke E. Coremans werd voorzitter en de liberaal Van Rijswijck ondervoorzitter. In tegenstelling tot Coremans, die de volledige en onmiddellijke vernederlandsing van het gerecht eiste, vertegenwoordigde Van Rijswijck een andere schakering: het radicalisme was volgens hem niet de geschikte methode om het doel te bereiken. Hij wilde de Vlaamse taal en gedachte in het milieu van de balie beminnelijk maken en alzo het verzet van de Franssprekende confraters tegen de Vlaamse eisen uit de weg ruimen. Hij onderhield dan ook vriendschappelijke betrekkingen met de leden van de Conférence du Jeune Barreau, zonder echter lid te zijn van deze vereniging. In 1891, één jaar voor zijn benoeming tot burgemeester, werd hij voorzitter van de Vlaamse Conferentie en in 1896 erevoorzitter. In 1900, bij het 15-jarig bestaan van de Vlaamse Conferentie, verscheen een Gedenkboek, waarin Van Rijswijck het artikel Wat is Taal? publiceerde. Hierin trachtte hij duidelijk te maken dat de taal niet slechts een instrument was waarin de gedachte werd meegedeeld, maar de gedachte zelf. Daarna staakte hij zijn activiteit in de Vlaamse Conferentie volledig.

In mei 1899 werd hij bestuurslid van de Zuidnederlandse tak van het Algemeen Nederlands Verbond. Verscheidene malen heeft hij ook het woord genomen op de Nederlandsche Taal- en Letterkundige Congressen. Hij wees er voortdurend op de noodzakelijkheid van een algemene beschaafde omgangstaal en schrikte er ook niet voor terug, behalve de Vlamingen de Nederlanders te berispen over hun onnodig en overvloedig gebruik van Franse termen.

In 1892 was Van Rijswijck burgemeester van Antwerpen geworden. Zijn Vlaamsgezinde en democratische kandidatuur (hij behoorde niet tot de hogere burgerij en kon geen beroep doen op een groot fortuin) werd aanvankelijk echter door de doctrinaire en franskiljonse burgerij van Antwerpen in gesloten kring fel bestreden. Van de jaren 1898-'99 af was Van Rijswijcks strijdbare Vlaamsgezindheid over haar hoogtepunt heen. Een onmiddellijke verwezenlijking van de Vlaamse idealen was voor hem nu blijkbaar onmogelijk geworden. Hij was ervan overtuigd, dat het Frans uit Vlaanderen niet mocht verdwijnen en ondanks herhaald aandringen van verscheidene verenigingen weigerde hij de Antwerpse administratie eentalig te organiseren. Hij legde zich tevens neer bij het Frans als beveltaal in het leger, omdat men anders moest komen tot Vlaamse en Waalse regimenten, wat schadelijk zou kunnen zijn voor de eenheid van het land. Toen hij in 1900 volksvertegenwoordiger werd, legde hij de eed af in het Nederlands, maar was toch van oordeel dat een Vlaming die geen Frans kende, geen nuttig werk kon leveren in de Kamer.

Van Rijswijck maakte in 1896 deel uit van Mac Leods Vlaamsche Hoogeschoolcommissie en verklaarde zich voorstander van de vernederlandsing van de Gentse universiteit. Onder invloed van P. Fredericq zou hij echter van mening veranderen: in een interview met De Vlaamsche Gazet van Brussel, eind 1900, wees hij een radicale vernederlandsing af en wees op een gevaar voor ontvolking van de universiteit en op de moeilijkheden, verbonden aan de aanstelling van bekwame hoogleraren. Hij gaf nu de voorkeur aan een tweetalig stel-

sel. De stellingen van prof. G. Kurth, dat Vlaanderen in de geschiedenis steeds tweetalig was geweest, gebruikte Van Rijswijck in zijn betoog tegen de onmiddellijke vernederlandsing van de Gentse universiteit. Op het stelsel, geopperd door L. de Raet, heeft Van Rijswijck niet meer gereageerd. Zijn gezondheidstoestand, zowel fysisch als psychisch, ging van de jaren 1903-'04 af dreigend achteruit en stond hem niet meer toe in het openbaar op te treden.

WERKEN: Artikelen in *Lettervruchten van het Taal- en Letterkundig Studentengenootschap der Katholieke Hoogeschool van Leuven, onder de zinspreuk Met Tijd en Vlijt* (1873-'74); *De Kleine Gazet* (1880-'88); *De Koophandel* (1888-'89); - Redevoeringen en voordrachten in handschrift in het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven te Antwerpen; - *Burgemeester Jan van Rijswijck. Geschriften, redevoeringen en brieven, met een levensschets door Max Rooses* (1908); - *Bloemlezing uit Jan van Rijswijck's werken* (uitgave van het Julius Vuylsteke-Finds nr. 7, 1910).

LITERATUUR: F. Heuvelmans, *Mr. Jan van Rijswijck herdacht. Enige persoonlijke herinneringen*, in *Rechtskundig Tijdschrift* (1906, p. 349-354); - V. Jacobs, *Jan van Rijswijck*, in *Rechtskundig Tijdschrift* (1906, p. 281-285); - F. Zech, *Redevoering uitgesproken door Mr. Zech in naam der oudstagisten*, in *Rechtskundig Tijdschrift* (1906, p. 357-360); - C. Stoffels, *Jan van Rijswijck, étudiant*, in *L'étudiant libéral et journal des étudiants réunis* (1906); - M. Rooses, *Burgemeester Jan van Rijswijck. Geschriften, redevoeringen en brieven met een levensschets* (1908); - P. Fredericq, *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging, II-III* (1908-'09); - L. Clauwaert, *Jan van Rijswijcks streven; 20 jaren uit de geschiedenis van Antwerpen, in 't verleden ligt het heden* (1930); - L. Clauwaert, *Vroeger en heden. Drie burgemeesters van Antwerpen* (1930, p. 1-15); - L. Baekelmans, *Burgemeester Jan van Rijswijck*, in *100 groote Vlamingen* (1941, p. 315-318); - R. Victor, *Schets ener geschiedenis van de Vlaamse Conferentie der Balie van Antwerpen 1885-1960* (1960); - H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte, IV* (1965); - J. Bell, *Jan van Rijswijck (1853-1906) in de politiek en de Vlaamse Beweging* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling Kath. Univ. Leuven, 1972); - H. van Gijssel, *Jan van Rijswijck en zijn tijd* (1973).

JANINE BEYERS-BELL